

25 LAT STUDIÓW
NAD EKONOMIĄ
I HANDELEM ZAGRANICZNYM
KRAJÓW AZJI WSCHODNIEJ

WYBÓR ARTYKUŁÓW
EWY OZIEWICZ
Z LAT 1995 – 2020

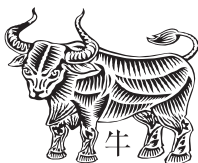
WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO

25 LAT STUDIÓW
NAD EKONOMIĄ
I HANDELEM ZAGRANICZNYM
KRAJÓW AZJI WSCHODNIEJ

Ewa Osieć

25 LAT STUDIÓW
NAD EKONOMIĄ
I HANDLEM ZAGRANICZNYM
KRAJÓW AZJI WSCHODNIEJ

WYBÓR ARTYKUŁÓW
EWY OZIEWICZ
Z LAT 1995–2020

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2020

Redakcja merytoryczna

Kamil Zeidler

Joanna Kamień

Recenzent

Prof. dr hab. Kazimierz Starzyk

Redaktor Wydawnictwa

Joanna Kamień

Projekt okładki, stron tytułowych i znaków graficznych

Andrzej Taranek

Skład i łamanie

Michał Janczewski

Publikacja sfinansowana ze środków:

Rektora Uniwersytetu Gdańskiego

Prorektora ds. Badań Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego

Wydziału Ekonomicznego UG

Centrum Studiów Azji Wschodniej UG

Instytutu Konfucjusza przy Uniwersytecie Gdańskim

Chipolbrok – Chińsko-Polskiego Towarzystwa Okrętowego S.A.

© Copyright by Ewa Oziewicz, 2020
© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-196-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Słowo wstępne (<i>Kamil Zeidler, Joanna Kamień</i>)	7
Nota edytorska	12
Skutki poszerzenia Unii Europejskiej i Układów Europejskich dla handlu krajów ASEAN	13
Motives and determinants of FDI in the ASEAN countries	25
Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w krajach Azji Południowo-Wschodniej w latach 90.	37
Proeksportowa orientacja gospodarek krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) – doświadczenia dla Polski	55
Polityka Międzynarodowego Funduszu Walutowego wobec kryzysu finansowego w Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej	71
Konsekwencje kryzysu azjatyckiego dla dalszej globalizacji gospodarki światowej	83
Integracja krajów Dalekiego Wschodu	91
Oddziaływanie zagranicznych inwestycji bezpośrednich na wybrane elementy gospodarki kraju goszczącego	149
Współpraca gospodarcza ASEAN – Chiny na przełomie XX i XXI wieku	177
Gospodarki krajów Azji Południowo-Wschodniej na przełomie stuleci	189
Economic co-operation of the European Union with the Association of Southeast Asian Nations	231
Southeast Asian economies and a new regionalism	251

China in the concept of new Asian regionalism	261
Nowy regionalizm azjatycki z perspektywy ASEAN	275
Perspektywy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle obecnego kryzysu gospodarczego	287
60 lat polsko-chińskich stosunków gospodarczych	301
Development problems of the Southeast Asian economies	315
Nowy regionalizm azjatycki ze szczególnym uwzględnieniem ASEAN+3	327
Remarks on international competitiveness of ASEAN economies	349
Uwagi na temat możliwości umiędzynarodowienia chińskiego juana	359
Nowa rola Azji w XXI wieku – perspektywa ekonomiczna	371
Od ryżu do bawełny	381
Made in China	395
Uwagi na temat chińskiego rynku zbytu towarów konsumpcyjnych ze szczególnym uwzględnieniem dóbr luksusowych	403
Rola Chin we współczesnej globalnej gospodarce	421
Czy Nowy Jedwabny Szlak jest alternatywą dla megaregionalnych porozumień gospodarczych z udziałem USA?	435
Do Central and Eastern Europe countries play a role in the Belt and Road Initiative? The case of Chinese OFDI into the CEE-16 countries	453
Challenges and opportunities of the Maritime Silk Road Initiative for EU countries	475
Wykaz źródeł	497
Summary: Twenty-Five Years of Studies on the Economics and Foreign Trade of East Asia: Selected Articles by Ewa Oziewicz, 1995–2020	501

Słowo wstępne

Centrum Studiów Azji Wschodniej Uniwersytetu Gdańskiego miało szczęście do ludzi, którzy angażowali w jego rozwój swoje siły, wiedzę, doświadczenie, dobrą energię opartą na chęci dzielenia się z innymi swoją pasją do historii, kultury, ekonomii i szeroko pojętej ewolucji państw Azji Wschodniej. Wśród tych niezwykle osób jest aktualna przewodnicząca Rady Naukowej i pierwsza dyrektor CSAW UG Pani Profesor Ewa Oziewicz. Ponieważ niedawno – w co trudno uwierzyć – obchodziła jubileusz 70. urodzin, mamy zaszczyt odwdziaczyć się Jej za pracę i zaangażowanie w działalność Centrum niniejszą publikacją, która prezentuje zaledwie wyimek z bogatego dorobku naukowego Pani Profesor poświęconego krajom Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Nie mieliśmy możliwości zamieścić tutaj licznych referatów i przemówień, które wygłaszała przy okazji różnych wydarzeń naukowych czy kulturalnych dotyczących Azji Wschodniej, w tym tych organizowanych z inicjatywy samej Profesor Oziewicz w ramach Centrum Studiów Azji Wschodniej UG oraz Instytutu Handlu Zagranicznego Wydziału Ekonomicznego UG, którymi to jednostkami przez wiele lat kierowała. Mimo to chcielibyśmy w ten skromny sposób uczcić Jej jubileusz, traktując też ten krótki wstęp jako pretekst do przypomnienia licznych zasług Jubilatki.

Ewa Oziewicz urodziła się 6 grudnia 1949 r. Studia wyższe podjęła jeszcze w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie w 1967 r., a egzamin magisterski zdawała już na Uniwersytecie Gdańskim w 1972 r., otrzymując stopień magistra ekonomii, i to z wyróżnieniem. W latach 1972–1975

kontynuowała naukę jako uczestniczka Stacjonarnych Studiów Doktorskich na Wydziale Ekonomiki Transportu Uniwersytetu Gdańskiego. W 1975 r. została zatrudniona w Instytucie Handlu Zagranicznego (IHZ), w którym pracowała na różnych stanowiskach – najpierw jako asystent (1975–1978), potem adiunkt (1978–1998), wreszcie profesor (1998–2019). Stopień naukowy doktora uzyskała w 1977 r. na podstawie rozprawy pt. *Miejsce i rola kooperacji przemysłowej w handlu zagranicznym Polski z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi*, a stopień naukowy doktora habilitowanego w 1998 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) i dorobku*. W 2009 r. otrzymała tytuł profesora nauk ekonomicznych.

W swojej pracy zawodowej – poza rozwojem naukowym – bardzo angażowała się w działalność organizacyjną i administracyjną, pełniąc wiele różnych funkcji. W Instytucie Handlu Zagranicznego Wydziału Ekonomicznego UG przez wiele lat była wicedyrektorem (1998–2008), następnie kierownikiem mieszczącego się w strukturze Instytutu Zakładu Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych (2008–2019), a także w latach 2016–2019 dyrektorem IHZ. Po przekształceniu Instytutu w Katedrę Biznesu Międzynarodowego w listopadzie 2019 r. objęła jeszcze na rok kierownictwo tej Katedry (do września 2020 r.). W latach 2002–2006 była ponadto senatorem UG. Organizowała też liczne kursy dla lokalnego biznesu i studia MBA.

Nie do przecenienia są zasługi Ewy Oziewicz dla Centrum Studiów Azji Wschodniej UG, którego była współzałożycielką w 2007 r. i pierwszym dyrektorem do października 2011 r. Po przekazaniu funkcji dyrektora prof. Kamilowi Zeidlerowi została przewodniczącą Rady Naukowej CSAW UG i funkcję tę pełni do dziś.

Angażowała się i nadal z dużym oddaniem się angażuje w rozwój naukowy młodej kadry oraz w dydaktykę. Wypromowała kilkuset magistrów, dziesięciu doktorów, a kilku z jej wychowanków jest już profesorami. Napisała dziesiątki recenzji doktorskich oraz recenzji w przewodach habilitacyjnych i o nadanie tytułu profesora.

Wyrazem wielkich zasług Ewy Oziewicz zarówno na polu naukowym, dydaktycznym, jak i organizacyjnym są przyznane jej odznaczenia państwowe: Medal Komisji Edukacji Narodowej (1996) i Złoty Krzyż Zasługi (2000) oraz nagrody ministra: Nagroda Indywidualna Ministra Edukacji Narodowej (1999) i Nagroda Zbiorowa Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (2002), a także liczne Nagrody Rektora UG.

Ewa Oziewicz jest autorką i współautorką wielu książek i artykułów z zakresu międzynarodowych stosunków gospodarczych, m.in. monografii: *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)* (Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998), *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych* (Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007), *Inicjatywa Pasa i Szlaku. Polska perspektywa* (współautorzy: T. Bieliński i T. Michałowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2020), jest też redaktorem naukowym publikacji zbiorowych, jak np. *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej* (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001), *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej* (PWE, Warszawa 2006). Szczególnie interesuje się ekonomią i problematyką rozwoju gospodarczego krajów azjatyckich oraz integracją gospodarczą państw Azji, co znalazło wyraz w opublikowanych w niniejszej książce artykułach.

Ważne miejsce w pracy akademickiej Jubilatki zajmowała aktywność międzynarodowa, w tym udział w międzynarodowych konferencjach naukowych i wykłady gościnne na zagranicznych uczelniach, m.in. w Moskiewskim Państwowym Instytucie Stosunków Międzynarodowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej (MGIMO), na Uniwersytecie Huddersfield oraz Thames Valley University w Londynie (obecnie: University of West London), na Międzynarodowym Uniwersytecie w Barcelonie, w Fachhochschule Bremen. Sama gościła wykładowców z zagranicy, a także zorganizowała wiele konferencji i seminariów naukowych, dbając o to, by miały one wymiar międzynarodowy.

Ewa Oziewicz jest członkiem licznych komitetów naukowych i redakcyjnych w kraju i za granicą, w tym wielu dotyczących regionu Azji

Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Nie będziemy ich tu wszystkich wymieniać, ale wypada wspomnieć, że poza przewodnictwem Radzie Naukowej CSAW UG przewodniczy też Radzie Naukowej wydawanego przez CSAW UG półrocznika naukowego „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”; jest członkiem: Eurasia Business and Economics Society (EBES), The European Association for South East Asian Studies (EuroSEAS), Towarzystwa Azji i Pacyfiku, Rady Serii Wydawniczej „Biblioteka Azji-Pacyfiku”, Rady Programowej ogólnopolskiego „Rocznika Azja-Pacyfik. Społeczeństwo – Polityka – Gospodarka”, Rady Programowej Konferencji Azjatyckiej corocznie organizowanej przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu i wielu innych.

Z tej bardzo krótkiej prezentacji osiągnięć i aktywności Profesor Ewy Oziewicz wyłania się obraz osoby niezwykle pracowitej, aktywnej, zaangażowanej, a jednocześnie konsekwentnie łączącej profesję z pasją i zainteresowaniami, które tak mocno są ukierunkowane na ekonomię i gospodarkę Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Dowodem tego są – jak wspomnieliśmy – prezentowane w książce artykuły Jubilatki, pisane na przestrzeni 25 lat. Zostały one ułożone chronologicznie, według daty publikacji. Choć wiele spraw, które Autorka wówczas tylko prognozowała, jest już dziś przesądzonych, tym ciekawsza jest lektura tych tekstów. Można bowiem cofnąć się do czasów, gdy kraje Azji Wschodniej, zwłaszcza Japonia i Chiny, dopiero zaczynały wybijać się na dominujące pozycje światowych liderów i prześledzić historię ich rozwoju gospodarczego. Co więcej, niezwykle interesujące jest zestawianie przewidywań i ocen badaczy, w tym samej Autorki, względem dalszego rozwoju poszczególnych państw azjatyckich z tym, w jakim miejscu są one obecnie. Lektura artykułów Ewy Oziewicz pokazuje, że z dużą dokładnością analizowała wschodnioazjatyckie rynki finansowe, rozwój kryzysu azjatyckiego lat 1997–1998, a następnie jego wpływ na to, jak Azja poradziła sobie z kryzysem światowym lat 2007–2009. Bardzo trafnie oceniała sytuację gospodarczą i polityczną państw azjatyckich. W tym sensie zebrane tu teksty, nawet te sprzed ponad 20 lat, są nadal interesujące dla Czytelnika.

Jak wspomnieliśmy, wydanie tej książki i zebranie w niej wcześniej drukowanych artykułów Jubilatki poświęconych Azji Wschodniej jest też dla nas pretekstem do podziękowania Ewie Oziewicz za Jej wkład w rozwój Centrum Studiów Azji Wschodniej UG w szczególności, a ogólnie w rozwój badań dotyczących państw tego regionu na Uniwersytecie Gdańskim. Chcemy Jej też podziękować osobiście za pełną życzliwość i współpracę, która zaowocowała nie tylko kontaktami ściśle zawodowymi, ale też przyjaźnią. Dlatego, choć prezentowane dalej artykuły mają jak najbardziej naukowy charakter, to w tym miejscu – ze względu na szczególne okoliczności powstania tej książki – pozwolimy sobie na kilka osobistych refleksji i podziękowań. Profesor Ewa Oziewicz od początku traktowała nas z jednej strony po partnersku, z drugiej okazywała zawsze wiele troski i swoistej opiekuńczości. Jej współpraca z nami zawsze opierała się na dużym zaufaniu, serdeczności i gotowości pomocy, gdy tylko było trzeba. Pani Profesor potrafi docenić wysiłek innych osób, skromnie usuwając się w tył i tak jest do tej pory. Chętnie dzieli się z nami swoją wiedzą i doświadczeniem, doradza i angażuje się w prace nad „Gdańskimi Studiami Azji Wschodniej”. Jest to niezwykle cenne i ważne, dlatego mamy nadzieję, że jeszcze długo będziemy mogli z tej pomocy korzystać dla wspólnego dobra. Zgodnie z chińskim przysłowiem każdy krok zostawia ślad. Na myśl o Profesor Ewie Oziewicz nasza pamięć przywołuje wiele takich dobrych śladów nie tylko w rozwoju Centrum Studiów Azji Wschodniej UG, ale też w osobistych kontaktach. Jest też kolejne przysłowie chińskie, które chcielibyśmy potraktować jako życzenie dla Jubilatki: „Co jawnie darujesz, potajemnie będzie ci zwrócone”. Ponieważ jawnie darowała wiele, życzymy, by wciąż do niej to dobro, życzliwość i szczodrość w dzieleniu się z innymi wracały.

Sopot – Gdańsk, 6 grudnia 2020 r.

*Kamil Zeidler
Joanna Kamień*

Nota edytorska

Wszystkie zamieszczone w książce artykuły były już publikowane w różnych miejscach, nie są jednak prostym przedrukiem. Na potrzeby niniejszej publikacji wszystkie teksty zostały bowiem poddane ponownej redakcji zarówno pod względem językowym, jak i formalnym, co wiązało się z koniecznością ujednolicenia stosowanych skrótów, terminologii czy stylu przypisów. Wprowadzono też niezbędne poprawki językowe oraz interpunkcyjne. W ramach ujednolicania terminologii we wszystkich artykułach konsekwentnie stosujemy zalecany przez Autorkę zapis „zagraniczne inwestycje bezpośrednie (ZIB)”, a nie – jak często jest to spotykane w literaturze – „bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ)”. W przypadku, gdy w dwóch różnych artykułach powielona była tabela bądź rysunek, ze względu na fakt, że obecnie wszystkie znalazły się w jednej książce, dany element (tabela lub rysunek) został zachowany wyłącznie w chronologicznie pierwszym artykule, a w kolejnym wprowadzone zostały stosowne odesłania. Część tekstów w pierwodruku zawierała streszczenia w języku angielskim i słowa kluczowe, jednak tu zdecydowaliśmy się z nich zrezygnować.

Należy zaznaczyć, że ingerencje redakcyjne w żadnym stopniu nie naruszyły warstwy merytorycznej artykułów ani nie wiązały się z ich aktualizacją, nie wprowadzono też do nich żadnych dodatkowych treści ani dopisków, a jeśli takie w wyjątkowych sytuacjach uczyniono, to każdorazowo zostało to wprost zaznaczone. W każdym artykule zachowano dane liczbowe i statystyki zgodne z ich pierwotną publikacją.

Informacje bibliograficzne dotyczące pierwodruku zamieszczono zarówno w przypisie do tytułu artykułu, jak i w osobnym wykazie na końcu książki.

Skutki poszerzenia Unii Europejskiej i Układów Europejskich dla handlu krajów ASEAN*

Utworzenie Jednolitego Rynku Europejskiego w 1993 r. wywołało wiele obaw ze strony krajów członkowskich ASEAN co do wpływu tego faktu na ich gospodarki (efekt przesunięcia w handlu i inwestycjach). Jeszcze większym zagrożeniem dla krajów ASEAN wydały się kolejne etapy w integracji europejskiej, tj. poszerzenie Unii Europejskiej o dalsze trzy kraje: Szwecję, Finlandię i Austrię oraz układy europejskie z Węgrami, Polską, Czechami i Słowacją (1991), a także Rumunią i Bułgarią (1993). Kwestie związane z tymi obawami krajów azjatyckich mogą być szczególnie interesujące dla nas, Polaków. Marcowa wizyta polskiego premiera Włodzimierza Cimoszewicza w krajach Azji Południowo-Wschodniej pokazuje, że kraje ASEAN są dla nas regionem ze wszech miar interesującym i musimy brać pod uwagę ich opinie, a co więcej, rozwiewać pewne mity negatywnie oddziałujące na ich stosunek do Polski.

Państwa ASEAN z jednej strony uzyskały preferencyjny dostęp dla swoich towarów w wyniku poszerzania integracji europejskiej, z drugiej strony nie otrzymały takich samych preferencji jak państwa Unii

* Tekst został ogłoszony w: *Procesy integracyjne i stowarzyszeniowe w Europie Zachodniej i Środkowowschodniej*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 1996, s. 89–97.

Europejskiej, których produkty dzięki temu zdobywają przewagi komparatywne w porównaniu z towarami pochodzącymi z ASEAN.

W niniejszym artykule zbadano, czy faktycznie kraje Azji Południowo-Wschodniej zrzeszone w ASEAN mają uzasadnione obawy – czy zmiana kierunków handlu jest faktem, a jeśli tak, to w stosunku do jakich towarów, czy też może *de facto* nie nastąpiła. Trzeba sobie równocześnie zdawać sprawę, że oprócz efektu przesunięcia, który będziemy tu analizować, działa także efekt kreacji handlu, a w wyniku integracji przyspieszeniu ulega wzrost gospodarczy, co powinno pozytywnie wpłynąć na handel ASEAN z omawianymi krajami.

Od 1971 r. Unia Europejska stosuje System Generalnych Preferencji (GSP) w stosunku do towarów pochodzących z krajów rozwijających się, w tym krajów ASEAN. Z kolei od 1 stycznia 1995 r. znowelizowano reguły GSP, dopuszczając różnicowanie marży preferencji (Margin of Preferences – MOP) zależnie od towaru i kraju pochodzenia. Marża preferencji w ramach GSP waha się i może wynosić 35, 70, 85 lub 100% w zależności od wrażliwości produktu. Taka MOP jest najpierw dzielona na pół, a w następnym roku znoszona w ogóle dla krajów, które w 1991 r. osiągnęły produkt narodowy brutto na osobę wyższy niż 6 tys. USD. Do tej grupy krajów spośród ASEAN zaliczają się Singapur i Brunei¹.

Jeśli chodzi o politykę handlową Unii w stosunku do krajów EFTA i krajów Europy Środkowo-Wschodniej, to uległa ona na przestrzeni ostatnich dekad radykalnym zmianom.

W latach 1973–1974 Unia Europejska zawarła porozumienia o wolnym handlu z poszczególnymi krajami EFTA. Objęto nimi produkty przemysłowe, umożliwiono równocześnie kumulowanie pochodzenia w ramach regionu. Porozumienia nie obejmowały handlu artykułami rolnymi. W 1992 r. UE zawarła porozumienie z krajami EFTA odnośnie do utwo-

¹ Council Regulation (EC) No 3281/94 of 19 December 1994 applying a four-year scheme of generalized tariff preferences (1995 to 1998) in respect of certain industrial products originating in developing countries, Official Journal of the European Communities, L 348 z 31.12.1994 r.

zenia Europejskiego Obszaru Ekonomicznego, co umożliwiło krajom nim objętym wolny przepływ artykułów przemysłowych, siły roboczej, usług i kapitału. Od 1 stycznia 1995 r. do UE przyłączyły się trzy wspomniane wyżej kraje, które podporządkowały się unijnym „regułom gry”, to znaczy m.in. wspólnej zewnętrznej polityce handlowej. Jednym ze skutków tego jest fakt, że Austria, Szwecja i Finlandia stosują unijne reguły odnośnie do GSP, a także związane są układami europejskimi oraz polityką śródziemnomorską i konwencją z Lome z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP).

Do końca lat 80. UE stosowała poważne bariery handlowe w imporcie z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, ale od upadku reżimów komunistycznych w 1989 r. coraz bardziej otwiera się ona na produkty z naszego regionu. Dodatkowo, import z Polski i Węgier od 1990 r., a z Czech, Słowacji i Bułgarii od 1991 r. uzyskał preferencyjny dostęp do rynku Unii na bazie GSP (Rumunia objęta była GSP od 1974 r.).

Wspomniane już wyżej układy europejskie mają na celu stworzenie w ciągu maksymalnie 10 lat strefy wolnego handlu na produkty przemysłowe. Od 1 marca 1992 r. wszystkie ilościowe ograniczenia na import produktów przemysłowych zostały usunięte (poza tekstyliami i tzw. produktami ECSC – czyli węglem i stalą). Jednocześnie także bariery na import z UE do krajów Europy Środkowo-Wschodniej są stopniowo eliminowane (najdłużej – 10 lat – pozostaną one w stosunku do samochodów sprowadzanych do Polski). Odpowiednio w ciągu 5–6 lat zostaną też usunięte przez Unię Europejską cła importowe i ograniczenia ilościowe na tekstylia w stosunku do krajów stowarzyszonych. W przypadku ograniczeń ilościowych jest to okres o połowę krótszy niż ten przyjęty w ramach Rundy Urugwajskiej. Cła i ograniczenia importowe na węgiel znikną w bieżącym roku (oprócz Hiszpanii i Niemiec – 4 lata). Liberalizacja handlu artykułami rolniczymi jest obecnie bardzo skromna, ale i tu pewne korzyści daje zastosowanie GSP w stosunku do tej grupy krajów i zniesienie ograniczeń ilościowych. Kraje stowarzyszone zredukowały cła na importowane do nich z Unii Europejskiej wybrane towary rolne.

Wobec powyżej zasygnalizowanych zmian w Unii Europejskiej i w jej polityce wobec krajów nowo przyjętych i nowo stowarzyszonych państwa

ASEAN, dla których rynek UE 12 (Unii Europejskiej obejmującej 12 krajów członkowskich, czyli przed ostatnim rozszerzeniem) jest bardzo ważny, zaczęły głośno artykułować obawy, że integracja europejska rozwija się niejako ich kosztem.

Rolę rynku Unii dla ASEAN zaprezentowano w tab. 1. Eksport krajów ASEAN do UE 12 w latach 1991–1992 wynosił 15,5% całego eksportu zewnętrznego (tj. bez handlu wzajemnego krajów ASEAN). Największe znaczenie odgrywał on dla Tajlandii (20,5%) oraz Filipin (18,5%). Jeśli chodzi o dzisiejszych nowych członków Unii – Szwecję, Finlandię i Austrię, to ich udział był stosunkowo niewielki i wynosił 0,6%, tj. mniej niż udział Belgii z Luksemburgiem (1%). Kraje Europy Środkowo-Wschodniej, które ze względu na brak danych zostały ograniczone jedynie do Polski, Rumunii i Węgier, odgrywają jeszcze mniejszą rolę w całości eksportu ASEAN – jedynie 0,4%.

Tabela 1. Procentowy udział w handlu zewnętrznym ASEAN w latach 1991–1992 Unii Europejskiej 12, trzech nowo przyjętych członków i krajów, które zawarły układy europejskie z Unią

Kraj/rynek	UE 12	EFTA 3	Kraje układów europejskich (Polska, Rumunia, Węgry)
Brunei	9,6	0,0	0,0
Indonezja	13,4	0,3	0,2
Malezja	14,8	0,4	0,1
Filipiny	18,2	0,6	0,1
Singapur	14,1	0,7	0,4
Tajlandia	20,5	1,0	1,4
ASEAN	15,5	0,6	0,4

Źródło: IMF, *Direction of Trade Statistics Yearbook 1993* [w:] L. Cuyvers, *The Trade Diversion Effects on ASEAN of the European Union Enlargement with EFTA Countries and the Association Agreements with Eastern Europe*, „CAS Discussion paper” no. 4, December 1995, s. 6.

Wszystkie omawiane kraje europejskie stosowały GSP wobec importu krajów ASEAN, a cztery kraje z tego ugrupowania należały do dziesiątki największych beneficjentów GSP stosowanych przez UE. Od 1995 r. trzy nowo przyjęte kraje Unii zaadaptowały unijne preferencje w ramach GSP.

Zdaniem krajów ASEAN szczególne preferencje, które dzięki przystąpieniu bądź układom stowarzyszeniowym uzyskiwały konkretne kraje europejskie w handlu z Unią, spowodowały efekt przesunięcia handlu i tym samym częściowej straty korzyści płynących z handlu dla krajów ASEAN. Komisja Europejska ze swej strony notyfikowała w GATT i Światowej Organizacji Handlu rozszerzenie unii celnej i podjęła decyzję o przeprowadzeniu bilateralnych negocjacji ze wszystkimi krajami, które uznają, że wskutek rozszerzenia Unii Europejskiej utraciły część swoich korzyści z handlu. Efektem takich negocjacji ma być, według Komisji, rozszerzenie wzajemnego handlu w wyniku zwiększonej liberalizacji².

Jeśli chodzi o nowych członków Unii Europejskiej, to korzyści komparatywne w porównaniu do ASEAN obejmują wolny od ceł dostęp do rynku UE oraz likwidację pozataryfowych barier na wszystkie produkty. W wypadku nowych krajów stowarzyszonych chodzi o bezcłowy dostęp do rynku Unii i likwidację barier pozataryfowych w odniesieniu przede wszystkim do produktów przemysłowych. Ta komparatywna korzyść nasila się nawet wówczas, gdy stosowane są stawki zerowe cła Unii na import z ASEAN przed i po 1995 r. W odniesieniu jednak do importu z trzech nowych krajów członkowskich Unii – dopiero po 1995 r.

Skala zmiany kierunku handlu na niekorzyść ASEAN pozostaje w prostej zależności od stopnia protekcji rynku ASEAN wobec krajów EFTA

² Podobne zastrzeżenia zrobiły inne kraje, m.in. USA, które domagały się rekompensaty z tytułu rozszerzenia Unii o kraje członkowskie EFTA. Precedens w tej kwestii nastąpił już w trakcie poprzedniego rozszerzenia Wspólnot Europejskich o Hiszpanię i Portugalię w 1986 r., złożony wówczas przez Amerykanów (na forum GATT) wniosek został rozpatrzony pozytywnie i strony zawarły w 1987 r. ugodę w sprawie zrekompensowania strat. Zapobiegło to wówczas wojnie handlowej. Por. Monthly Report on Europe, July 1994 oraz *Wspólnota Europejskie*, „Biuletyn Informacyjny”, październik 1994, nr 10.

i Europy Środkowo-Wschodniej przed zawarciem odpowiednich układów zmieniających ich sytuację wobec Unii. Przejście trzech członków EFTA do Unii Europejskiej nie wpłynęło więc na kierunki handlu artykułami przemysłowymi, bo już wcześniej – przed 1995 r. – istniał tam wolny rynek na te produkty. Efekt przesunięcia może natomiast ujawniać się w odniesieniu do handlu towarami, w przypadku których nowe kraje Unii i ASEAN są konkurentami na rynku światowym. Stopień nasilenia zjawiska zależy od stopnia protekcji danego artykułu i elastyczności cenowej popytu na jego import w Unii³. Również eksport z ASEAN do nowych państw członkowskich Unii ucierpiał nieco ze względu na swobodny dostęp do tego rynku pozostałych krajów Unii, a także ze względu na udzielenie przez nowych członków krajom stowarzyszonym takich samych preferencji jak Unia „12”. Podobnie wygląda sytuacja krajów nowo stowarzyszonych, które stosują preferencje w handlu z nowymi członkami Unii na bazie układów europejskich, co pogarsza sytuację towarów ASEAN na rynkach krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Szczegółowe badania przeprowadzone przez Kreinina i Plummera oraz przez Cuyversa wykazują, że w wielu wypadkach faktycznie dokonuje się zmiana kierunków handlu. Gdyby ocenić po kolei poszczególne kraje, to: Brunei – najmniej znaczący kraj w ASEAN, jeśli chodzi o handel z Europą – nie odczuje efektów poszerzenia Unii, jednak w pewnych, nielicznych grupach towarowych odczuwa skutki stowarzyszenia z Unią krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Są to grupy SITC 75 (maszyny biurowe), 76 (sprzęt telekomunikacyjny) oraz 84 (artykuły odzieżowe), które dotknięte są barierami pozataryfowymi. Cła z kolei spowodują pewną zmianę kierunków handlu w wypadku wyrobów przemysłu elektromaszynowego (SITC 77). Nie należy jednak wyolbrzymiać problemu, albowiem cały eksport Brunei do Unii wynosi niewiele ponad 500 tys. USD.

³ M. Kreinin, M. Plummer, *Effects of Economic Integration in Industrial Countries on ASEAN and the Asian NIEs*, „World Development” 1992, vol. 20, issue 9.

Pozostałych pięć krajów⁴ to bardziej skomplikowane przypadki. Wiele towarów eksportowanych z ASEAN do Unii Europejskiej „12” jest równocześnie eksportowanych do krajów nowo przyjętych oraz do krajów nowo stowarzyszonych.

Indonezja to przykład kraju, który nie straci na eksporcie artykułów przemysłowych do Unii w wyniku jej poszerzenia. Jednak nieco inaczej ma się sprawa z wieloma produktami rolnymi i pochodzenia rolnego. Obecnie rynek Unii jest otwarty na te produkty dla nowych członków, podczas gdy ASEAN nadal napotyka na bariery celne i pozacelne wprowadzane w ramach realizowania Wspólnej Polityki Rolnej Unii. Efekt przesunięcia wystąpi tu w stosunku do takich grup towarowych, jak mięso (01), ryby i produkty morza (03), owoce i warzywa (05), cukier oraz słodczyce (06) i inne. Jeśli chodzi o układy europejskie, to Indonezja może obawiać się efektu przesunięcia także w odniesieniu do produktów przemysłowych, które Unia będzie chętniej kupować w krajach stowarzyszonych (produkty chemiczne, przędza włókiennicza, wyroby elektromaszynowe, pojazdy, obuwie) ze względu na redukcję lub brak ceł w stosunkach z krajami stowarzyszonymi. Redukcja barier pozataryfowych w relacji UE – kraje stowarzyszone spowoduje przesunięcie na korzyść tych ostatnich handlu maszynami biurowymi, żelazem i stalą oraz sprzętem telekomunikacyjnym.

Na rynku trzech nowo przyjętych członków Unii pewne towary pochodzące z krajów ASEAN tracą konkurencyjność, inne zyskują w wyniku przyjęcia przez byłe kraje EFTA mniej restrykcyjnych przepisów unijnych. Dotyczy to np. indonezyjskiego sprzętu telekomunikacyjnego, odzieży i obuwia eksportowanych do Austrii czy odzieży wysyłanej do Finlandii. Również układy europejskie powodują, że niektóre artykuły pochodzące z krajów Europy Środkowo-Wschodniej będą wypierały z rynku Szwecji, Finlandii i Austrii importowane dotąd produkty azjatyckie. Chodzi tu przede wszystkim o takie towary, jak: odzież, maszyny biurowe i obuwie. Niejasna jest sytuacja artykułów rolnych, jednak i tu mogą wystąpić przesunięcia

⁴ Analiza odnosi się do sześciu krajów ASEAN. Ostatni członek – Wietnam dopiero od niedawna, tj. od lipca 1995 r., należy do grupowania.

w handlu, jakkolwiek nie wydaje się, by kraje Europy Środkowo-Wschodniej specjalnie zagrażały krajom ASEAN, zważywszy że w ostatnim okresie rola eksportu rolnego z tych krajów do krajów UE malała. W przypadku np. Polski nie wykorzystuje się kontyngentów preferencyjnych przyznanych nam w Układzie Europejskim. I tak, w 1993 r. kontyngenty na 58 produktów zawartych w Załączniku Xc, obejmującym warzywa i owoce, zostały w pełni wykorzystane jedynie w 6 przypadkach. Ponad 50-procentowy stopień wykorzystania osiągnięto 7 dalszych pozycji, pozostałych 45 pozycji – poniżej 50%, a wiele – nawet 0%⁵.

Rynki Polski i pozostałych krajów naszego regionu, jakkolwiek handel między nimi a krajami ASEAN jest marginesowy, również w pewnym stopniu reagują na zmiany warunków handlu. Takie towary, jak: guma, kosmetyki i produkty czystości, przędza, odzież, meble i obuwie pochodzić będą w większym niż dotąd stopniu z krajów Unii oraz z innych krajów regionu.

Podobne wnioski nasuwają się w stosunku do Malezji. Jeśli chodzi o rynek unijny, to sytuacja jest niemal identyczna jak w wypadku Indonezji. W nieco większym stopniu niż Indonezja Malezja obawia się efektu przesunięcia związanego ze stowarzyszeniem nowych krajów. Szczególnie odnosi się to do takich grup towarowych, jak: chemikalia (SITC 51 i 59), przędza włókiennicza i podobne (65), żelazo i stal oraz produkty metalowe (67 i 69), maszyny biurowe (75), sprzęt telekomunikacyjny i audio (76), wyroby elektromaszynowe (77), pojazdy drogowe (78), odzież (84) i obuwie. Widać, że wzorce przesunięć w handlu są niemal identyczne jak dla Indonezji.

Na rynkach trzech nowych członków Unii towary malezyjskie będą w coraz większym stopniu konfrontowane ze zmieniającą kierunki handlu konkurencją ze strony krajów nowo stowarzyszonych, których towary,

⁵ W. Mroczek, *Handel artykułami rolnymi w Układzie Europejskim, Umowie z krajami EFTA i Umowie CEFTA [w:] Umowy o wolnym handlu ze Wspólnotami Europejskimi oraz krajami EFTA i CEFTA i uzgodnienia Rundy Urugwajskiej. Skutki dla polskiego handlu zagranicznego*, red. E. Kawecka-Wyrzykowska, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 1995, s. 27–37.

ISBN 978-83-8206-196-3